

Az evangélikus diakóniai munka átalakulása a 2. világháború után

■ BUDA ANNAMÁRIA

DOI: 10.61894/LP.2025.100.5.2

Sztehlo Gábor Evangélikus Szeretetszolgálat
intézményvezető
E-mail: annamaria.buda@lutheran.hu



- A háború után a kommunista hatalom fokozatosan szűkítette az egyházak működését. Az államhatalom és az evangélikus egyház által kötött egyezmény biztosította a diakóniai munka fennmaradását, de az 1950-es évek elején az egyházi egyesületeket és alapítványokat feloszlatták. Az evangélikus egyház új formákat keresett a diakónia folytatására. Sztehlo Gábor megerősítette a gyülekezetek felelősségvállalását. Bár az egyház korlátozásokkal működött, a diakóniai munka fennmaradt, és alapot adott a rendszerváltás utáni fejlődéshez.

Kulcsszavak: diakónia / egyezmény / diakóniai előadó / gyülekezet / fenntartó

Bevezető

A második világháborút követő politikai berendezkedés folyamatában az állam az evangélikus egyház számára is kijelölte az utat, mely szándéka szerint az egyház felszámolása volt. Rákosi Mátyás „aki nincs velünk, az ellenünk van” jelszava határozta meg alapjaiban a háborút követő évek politikáját. Két fontos doktrínát szándékoltak elismertetni, egyrészt a szocialista világrendszer felsőbbrendűségét, másrészt az ateista elveket valló kommunista párt vezető szerepét. Az egyházak számára logikus következményként nem maradt más út az ateista ideológiával szemben, mint az ellenálló pozíció. A jogszabályok önkényes alakítása, az agresszió különféle mértékben és módokon való parttalan alkalmazása a bizonytalanság és a félelem kialakulását eredményezte az egész társadalomban, így a hívő emberek közösségeit sem kerülte el. A megszervezett besúgórendszer hatékonyan tartotta fenn a bizalmatlanság általános légkörét (BALÁS 2010, 114. o.).

Az egyházak működési területének szűkítése

Az állam mindenképpen ellenőrzése alá akarta vonni az egyházak működését, ezen keresztül tudta a korlátozást hatékonyan megvalósítani. 1948-ban szabályozták a református, az evangélikus és az izraelita felekezeteket az állam által előkészített egyezményekkel, melyeknek célja az egyházak politikai és adminisztratív alárendelése volt. Az egyezmények az anyagi területeket és az egyházi tevékenységeket voltak hivatottak keretbe foglalni, meghatározni, hogyan működhetnek az egyházak az új államrendben. A hatalom ezt gesztusként jelenítette meg, a cél azonban az egyházak és egyházi

szervezetek ütemes felszámolása volt. Az országos presbitérium 1948. április 22-i ülésére terjesztették elő az egyház szempontjait tartalmazó dokumentumot.¹

Az egyház számára komoly kihívást jelentett az egyezményben rögzített állami anyagi támogatás fokozatos csökkenése. Az egyházi tevékenység ellehetetlenítésének egyik hatékony eszköze volt az állami segélyek megvonása. Az államosításokkal az egyéb bevételi forrást jelentő ingatlanokat az egyházak elvesztették, így az evangélikus egyház is komoly anyagi nehézségek elé nézett. A gyülekezetek tovább gyengültek a németek kitelepítése, a magyar–cseh–szlovák lakosságcsere által.

Az egyházak nem számoltak az egyesületek, alapítványok, egyházi rendek felszámolásával, így nem érezték veszélyben a szociális, diakóniai tevékenységet, amelyeket ezek a szervezetek végeztek.

A tárgyalások során az állam szerette volna, ha az egyezményben felsorolásra kerülnek az általa elismert egyházi tevékenységek. Az egyház ezt nem akarta, mert vitás kérdésekre adott volna alapot, ha a felsorolásban nem szereplő, de az egyházi szolgálatba tartozó tevékenységet végez. A felsorolást szűkítésnek érezték.

Az előkészítő folyamat lezárulta után a Magyarországi Evangélikus Egyház és a Magyar Köztársaság között 1948. december 14-én aláírásra került a dokumentum, erős politikai nyomásra. Jegyzői Túróczy Zoltán püspök, Mády Zoltán egyetemes felügyelőhelyettes és Ortutay Gyula miniszter voltak (KORÁNYI 2012, 124. o.).

A diakóniai szolgálat szempontjából fontos eredmény lett, hogy a hitéleti tevékenység mellett a diakóniai munka elismertté vált: „A magyar köztársaság kormánya tudomásul veszi, tiszteletben tartja és tiszteletben tartatja a magyarországi evangélikus egyháznak ama kötelezettségét, amely híveinek jócselekedetekre buzdítására, különösen a szegények, elhagyottak, árvák, aggok gondozására vonatkozóan Krisztus parancsa és az egyház hitvallásai szerint reáharul. Ezért szeretetintézmények fenntartásának, fejlesztésének és szeretetadományok gyűjtésének jogát biztosítja a fennálló törvényes rendelkezések keretében.”² Ez a mondat volt a garanciája a reformáció óta fennálló diakóniai munka folytonosságának. Később a gyermekekkel, fiatalokkal foglalkozó intézményeket ideológiai okokból államosították.

Az egyház helyzete egyre kedvezőtlenebbé vált, miközben belső véleménykülönbségek is kialakultak. 1948 és 1950 között teljesen kicserélődött az egyházi vezetés, a magukat marxistának vallók kerültek egyes pozíciókba.

A civil szervezetek munkájának korlátozása az evangélikus egyházat is érintette. A Népköztársaság Elnöki Tanácsának az alapítványokra vonatkozó kérdések szabályozásáról szóló 1949. évi 2. sz. törvényerejű rendelete és annak életbeléptető és végrehajtó 4245/1949. (X. 15.) MT számú rendelete adta a jogi alapot. A törvényerejű rendelet tartalmazta az alapítványok megszűnésére vonatkozó rendelkezéseket, illetve a megszüntetett alapítványok vagyonára vonatkozó előírásokat.

Az egyesületekkel kapcsolatosan a kormányzatnak más elgondolása volt. Nem akarták, hogy az egyesületek több minisztérium alá tartozzanak, egyrészt a kettős ügyintézés kiküszöbölése érdekében, másrészt az állam és az egyház szétválasztásáról szóló egyezmény értelmében az állam szerint a hitbuzgalmi feladatokat magának az egyháznak kell végeznie. A hatalom elképzelése alapján az ad-

¹ D. Kapi Béla XXXIII. és utolsó püspöki jelentése az 1948. évi október hó 8-án Győrött tartandó egyházkerületi közgyűlés elé. Dunántúli Evangélikus Egyházkerület Közgyűlés 1843–1952. Állomány 1941–1949.

² Egyezmény a kormány és az evangélikus egyház között. *Evangélikus Élet*, 13. évf. 1948/3. 3. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/EvangélikusElet_1948/?pg=18&layout=s.

dig az egyesületek, alapítványok által vállalt feladatokat egy központi szerv irányítása mellett, egyházi bizottságok végezték volna (DOMANICZKY 2009, 7. o.).

Az 1950. évi 26. törvényerejű rendelet megszüntette a legtöbb egyesületet, beleértve a vallási szervezeteket is. Az evangélikus egyházban egyesületi formában működtek a diakonisszák és egyéb segítő szervezetek. Az egyházak az állami nyomás és fenyegetések hatására kényszerűen számolták fel szervezeteket, bár ezt formálisan önkéntes döntésként tüntették fel. Valójában ezek a döntések az államhatalom fenyegetései és zsarolásai miatt születtek. Így volt ez az EPOSZ (Evangélikus Papnék Országos Szövetsége)³ vagyona kezelésbe vételének esetében is. Az egyetemes közgyűlés határozatban fogadta el az egyetemes presbitérium által előterjesztett javaslatot: „Az egyetemes közgyűlés felhívja a működő egyházi egyesületeket, hogy önkéntes feloszlásukat egyházi érdekből mondják ki.”⁴ Az átlaluk végzett tevékenység a szervezeti keretről való lemondás árán folytatódhatott.

Bár 1946-ban a Fébé Evangélikus Diakonisszaegyesületet a Vallás- és Közoktatási Minisztérium elismerte mint az evangélikus egyetemes egyház legnagyobb szociális, karitatív és jóléti intézményét, amely akkor huszonegy intézményt tartott fenn, a szerzetesrendekkel együtt a diakonissza anyaházakat is felszámolták (TASCHNER 1983). Az egyház csak időseket és fogyatékosokat láthatott el, mert ők nem jelentettek ideológiai szempontból értéket a fennálló hatalomnak. Az állam nem tartotta be az 1948-as egyezményt a szeretetszolgálat működését érintő ponton sem, hiszen abban elismerte az árvák között végzett tevékenységet, a gyakorlatban azonban korlátozták ezt a területet.

Az egyházi tevékenység felszámolásának másik módja a szervezeti átrendezés volt, amelyet az evangélikus egyházra erőltettek. Az egyetemes közgyűlés elfogadta az 1952. évi I. törvényt a Magyarországi Evangélikus Egyház új területi felosztásáról, mely az addigi négy egyházkerület (bányai, tiszai, dunáninneni, dunántúli) helyett két nagy egyházkerületet (déli és északi) alkotott, mindkét egyházkerület központja és püspöki hivatala Budapestre került. Ezt a folyamatot az egyházkerületek arányosításának nevezték. A trianoni döntések radikálisan átalakították az egyházkerületek méretét és jellemzőit. Bár az arányosításnak lehetnek volna előnyei, az államszocializmus célja az volt, hogy a püspökök nehezebben érhék el gyülekezeteiket, így az átalakulás az egyház működését korlátozó módon valósult meg. Az előírás szerint a két egyházkerületben az egyházmegyék számának egyenlőnek kellett lenni (nyolc–nyolc), azonosnak kellett lenni a lelkeszi álláshelyeknek, és mind a négy korábbi egyházkerületet érintenie kellett az átszervezésnek. Tizenhat új egyházmegye került kialakításra.⁵

A gyülekezetek és a diakónia kapcsolata az államosítás után

Az egyesületi munka felszámolása okán újra kellett gondolni a diakóniai munka megszervezését. Groó Gyula egyetemes egyházi főtitkár ismertette az országos presbitérium döntését a diakonisszamunka felszámolása következtében létrejött szervezeti kérdésekkel kapcsolatosan, amely az átszervezést jelentette, vagyis, hogy az egyház „szeretetmunkáját” az „anyaházi” keretek nélkül végzi. „Hálás

³ A kistarcsai Özvegy Papnék Otthonát tartották fenn. Ma a Bolla Árpád Evangélikus Szeretettotthon telephelye, a kistarcsai Szent László u. 2. szám alatti épület.

⁴ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1950. évi szeptember hó 29. napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.

⁵ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1954. június 29-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

köszönetet mond ebben a történelmi órában mindazért az áldásért, amit a magyarországi evangélikus egyház életében az anyaházi diakónia jelentett. Jóváhagyja a közgyűlés elnökségének, illetőleg a presbitériumnak a tárgyban eddig foganatosított intézkedéseit. Az egyház szeretetmunkáját minden gyülekezet és az egész evangélikus egyház szívére helyezi, és kéri az egyház Urát, adjon világosságot és erőt mindnyájunknak a diakónia Isten akarata szerint való végzésére.”⁶

Az egyetemes presbitérium 1951. október 16-i ülésén tudomásul vette, hogy az egyetemes közgyűlés elnöksége 1951. november 1-jén létrehozta az Evangélikus Egyetemes Egyházi Szeretetintézmények Bizottságát a Fébé Diakonisszaegyesület megszűnése után fennmaradó intézmények és egyéb egyházi diakóniai intézmények további irányítása céljából.⁷ Sztéhlo Gábort bízták meg a bizottság ügyvezetői feladataival.

Sztéhlo Gábor hatvani, nagytarcsai gyülekezeti lelkészi tapasztalata meghatározó volt ebben a munkában. Számára a gyülekezet több volt, mint vallási közösség; szolgálata középpontjának, az istentiszteletnek, az úrvacsorának a megélése, a hely, ahol hitét megélte és megosztotta másokkal, és a hely, ahol szervezett, tervezett, épített. Mindezt gazdagította az intézményi élet megszervezésében 1944–1950 között szerzett tapasztalata (a zsidómentés negyven védett otthona,⁸ majd a Jó Pásztor, később Pax Gyermekotthon).

A diakóniai szolgálat számára két feladat körvonalazódott:

1. Tizennyolc intézmény fenntartásának biztosítása a támogató gyülekezetek felelősségének fenntartásával, havi körlevelek kibocsátásával, illetve országos offertóriumon keresztül.

2. A hívek egyéni felelősségérzetének felkeltése, „az áldozatban is megmutatkozó keresztyén életre való nevelése”, diakóniai napok és ünnepek, illetve igehirdetési szolgálat útján.

A szervezeti változásokat, az új struktúrát zsinati törvények formájában is rögzítették. 1953-ban a törvény szerint a szeretetszolgálatot három szervezeti egység jelentette:

- diakóniai osztály;
- nyugdíjosztály;
- gyülekezeti segély (mint a „gyámintézeti munka” folytatója).

Megszűnt a korábban létrehozott „szeretetintézmények gondnoksága”, és 1954. április 1-jén megalkult a Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem Diakóniai Osztálya. A VIII. törvény 12. § alapján a diakóniai osztály élén az ügyvivő lelkész állt. Az ügyvivő lelkész kapcsolatot tartott az intézmények, a gyülekezetek és az egyházvezetés között. Felelős volt a költségvetések⁹ betartásáért. A diakóniai osztály ügyvivője az egyházegyetem elnökségének megbízása alapján Sztéhlo Gábor lelkész lett, akit az egyházegyetem tanácsa 1954. március 11–12-i ülésén ügyvivő lelkésznek választott meg.

Reök Iván egyetemes felügyelő az idézett szövegben minden egyháztag felelősségére hívta fel a figyelmet. A rendszeres jövedelmet biztosító alapítványi vagy célvagyonok már nem álltak rendelkezésre az intézmények fenntartásához, így új megoldást kellett találni. Világossá vált, hogy az intézmények bevételei, melyet a bentlakók fizettek az ellátásért, nem fedezték a fenntartási költségeket. Szükségesnek látták, hogy minden intézmény mögött támogató gyülekezet is működjön, és a hívek egyéni adakozását is fokozzák.

⁶ A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1950. évi szeptember hó 29. napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve.

⁷ Sztéhlo Gábor írásaiban Szeretetintézmények Gondnoksága néven említi.

⁸ <https://sztehloalapitvany.hu/jopasztor/jopasztor.html>.

⁹ Akkori szóhasználatban: költség-előirányzat.

Sztehlo 1955-ben elkészítette a diakónia „templomi plakátját”, elküldte a perselyt az egyházközségekbe a lelkészek részére ezzel a felhívással: „Gyülekezeti gondjaid közepett ne feledkezz meg arról, hogy az egyház csak akkor egyház, ha ismertetőjele: a diakónia.”¹⁰

A felhívás része volt annak a diakóniát népszerűsítő munkának, amely azt célozta, hogy az egyházközségek felelősségvállalása erősödjön, a gyülekezetek és a diakónia kapcsolata szorosabb legyen. Minderre azért volt szükség, mert korábban az egyesületek, alapítványok tartották fenn és működtették a diakóniai intézményeket, mint például a Fébé Diakonisszaegyesület.

Diakónia és gyülekezet kapcsolatának kialakított gyakorlata

1953-ban fogadta el a zsinat a diakóniai intézményekről szóló VIII. törvénycikket.¹¹ A 6. § szerint minden gyülekezet felelős lett a szeretetintézmények fenntartásáért. „Szemben a régi egyesületi mozgalom és magánvállalkozásos diakónia rendszertelenségével kimondja majd a törvény, hogy az egyház a maga szeretetmunkáját a gyülekezetben végzi.”¹² A diakóniai szervezethez való viszony 1950 és 1953 között jelentős változást mutat a megnyilatkozásokban. Míg 1950-ben az anyaházi diakóniát elismeréssel illetik, 1953-ra már „magánvállalkozásos” és „rendszertelen” jelzőkkel illetik. A „magánvállalkozásos” kifejezés ekkoriban erősen pejoratív jelentéssel bírt a társadalmi-politikai diskurzusban. Az intézmény fenntartása abban az időben az anyagi háttér biztosítását jelentette. A törvény kimondta, hogy a működő intézmények, alapításuktól függetlenül, gyülekezeti intézményeknek tekintendők, amelyekért elsősorban a helyi gyülekezetek a felelősek, amelyek területén az intézmények működtek. A törvény felelősséget helyezett a többi gyülekezetre is az akkor működő és a később megszerveződő szeretetintézményekért úgy, hogy a helyi gyülekezetek szervezett módon járuljanak hozzá az intézmények fenntartásához és működéséhez. Így vált az egyház minden gyülekezete „a szeretetintézmények támogató egyházközségévé”. Vélelmezhető, hogy a gyülekezetek számára önmaguk fenntartása, lelkészeik javadalmazása is komoly terhet jelentett, nem minden gyülekezet fogadta jó szívvel a többletfeladatot. Erre következtethetünk dr. Schlitt Gyulának az *Evangélikus Életben* megjelent soraiból: „A diakónia szemét a legtávolabbi látásra állítja be [...] Oh Testvér, ha látnád ezt a szolgálatot! Krisztusnak lábra kelt élő szeretetét látnád a munkában [...] Akkor nem látnád tehernek azt a kiadástöbbletet, ami ez intézményekkel a gyülekezetekre hárul, hanem átéreznéd az Úr szavát: Amit eggyel cselekszitek az én kicsinyeim közül, azt énvelem teszitek, s az örvendezés lelkével töltene el az ez irányú segítségnyújtásnak minden lehetősége.”¹³

Vető Lajos püspök az 1954-es közgyűlési beszámolójában szólt a diakóniai szolgálat változásáról: „Egyházi életünkben az igeszolgálattól elválaszthatatlan a szeretetszolgálat. Az ige hitet ébreszt, a hit pedig gyümölcsöket terem: a szeretet gyümölcseit. Az ige által hitben élő egyház az a jó fa, mely szükségképpen termi a szeretetben való szolgálat gyümölcseit. Egyházunkban a múltban is volt valamilyen formában szeretetszolgálat. Mégis egészen csodálatos s Isten iránti mélységes hálára indító dolog az, ahogyan az elmúlt két esztendőben egyházunk szeretetszolgálatára kifejlődött és megerősödött. Még csak alig egy esztendeje, hogy zsinatunk törvényt alkotott egyházunk szeretetszolgálatának a

¹⁰ Sztehlo Gábor levele (72/1955), 1955. szeptember 1. EOL, I/2. Diakóniai intézmények (1937) 1951–1960. 254.

¹¹ A zsinat IV. ülészaka fogadta el 1953-ban.

¹² Készül egyházunk szeretettörvénye. *Evangélikus Élet*, 18. évf. 1953/6. 2. o.

¹³ „Ezt a törvényt a szeretet szentelje törvényé”. *Evangélikus Élet*, 18. évf. 1953/15. 2. o.

szabályozására. Az ezen a téren is bevezetett jó rend, főleg azonban az egész munkának egybefoglalása s az egész országos egyház szívügyévé tétele bámulatos eredményekkel járt. Tizenhét szoros értelemben vett szeretetintézményünkben, két lelkészi üdülőnkben folyik ez az áldott munka, több millió forintos pénzforgalommal az elmúlt esztendőben. Gyülekezeteink, egyházmegyéink egyre szorosabban és erőteljesebben kapcsolódnak bele a szeretetnek ebbe a gyönyörű munkájába. Ugyanakkor minden gyülekezet keretén belül folyik valamiféle helyi szeretetmunka is.”¹⁴

1. táblázat. Az 1953-ban működő intézmények és az értük felelős gyülekezetek¹⁵

Intézmény neve/székhelye	Funkciója, jellemzői	Felelős gyülekezet	Támogató egyházmegye
Kistarcsa Özvegy Papnék Otthona	Idősek ellátása 22 fő ellátott, 3 fő alkalmazott	Cinkotai Egyházközség	Pest megyei egyházmegye tíz gyülekezete, valamint a működő lelkészfelelések munkaközössége
Budapest, Vöröshadsereg úti, Modori úti otthonok	Idősek és értelmi fogyatékos személyek ellátása 26 fő idős ellátott és 37 fő fogyatékos ellátott, 18 alkalmazott	Budahegyvidéki Egyházközség	Budai Egyházmegye gyülekezetei
Mátrászentimre-Bagolyirtás	Üdülő 12 személy számára	Evangélikus Egyházegyetem Diakóniai Osztálya	
Piliscsaba	Idősek Otthona 12 fő ellátott és 4 fő alkalmazott	Egyházegyetem Diakóniai Osztálya	Fejér-Komáromi Egyházmegye gyülekezetei
Albertirsa	Idősek otthona (nők részére) 18 fő ellátott, 2 fő alkalmazott	Alberti Egyházközség Irsai Egyházközség	A Pest Megyei Egyházmegye déli részének gyülekezetei
Bonyhád	Fogyatékosok otthona (lány) 32 fő értelmi fogyatékos ellátott, 12 fő alkalmazott	Bonyhádi Egyházközség	Nem volt szükséges, megélt a maga bevételeiből
Nyíregyháza Élim	Fogyatékosok (mozgássérült) otthona (lány) 30 fő mozgásfogyatékos ellátott, 5 fő alkalmazott	Nyíregyházi Egyházközség	Hajdú-Bihari Egyházmegye gyülekezetei
Nyíregyháza	Idősek otthona (nő) 10 fő ellátott, 2 fő alkalmazott	Nyíregyházi Egyházközség	Hajdú-Bihari Egyházmegye gyülekezetei
Gyenesdiás Kapernaum	Idős lelkészek és lelkészházas párok otthona; konferenciák, lelkészi munkaközösségi összejövetelek és tanfolyamok színhelye	Keszthelyi Egyházközség	Veszprémi és Somogy-Zalai Egyházmegye gyülekezetei
Pécs	Idősek otthona 30 fő ellátott, 3 fő alkalmazott	Pécsi Egyházközség	Tolna-Baranyai Egyházmegye gyülekezetei
Budapest-Zugló	Idősek otthona (nők) 41 fő ellátott, 4 fő alkalmazott	Budapest-Zuglói Egyházközség	Nagybudapesti Egyházmegye gyülekezetei

¹⁴ Jegyzőkönyv a Magyarországi Egyházegyetem 1954. június hó 29-én Budapesten, VIII. Üllői út 24. szám alatt, az egyetemes székház tanácstermében tartott 1952–53. évi rendes közgyűléséről.

¹⁵ Forrás: uo.

Győr	Gusztáv Adolf otthon: idősek otthona 36 fő ellátott, 6 fő alkalmazott	Győri Egyházközség	Győr-Soproni Egyházmegye gyülekezetei, Vasi Egyházmegye gyülekezetei
Börcs	Idősek otthona („Gyógyíthatatlan öregek szeretetotthona”) 16 fő ellátott, 2 fő alkalmazott	Győri Egyházközség	Győr-Soproni Egyházmegye gyülekezetei, Vasi egyházmegye gyülekezetei
Sopron	Idősek otthona, volt diakonisszák otthona 8 fő gondozott, 2 fő alkalmazott	Győri Egyházközség	Győr-Soproni Egyházmegye gyülekezetei, Vasi Egyházmegye gyülekezetei
Balassagyarmat	Öreg nők otthona 11 fő gondozott, 1 fő alkalmazott	Balassagyarmati Egyházközség	Nógrádi Egyházmegye gyülekezetei
Szarvas	Árvaház (lány) 17 fő ellátott, 3 fő alkalmazott	Szarvas-Ótemplomi Egyházközség	Szolnok-Csongrádi Egyházmegye gyülekezetei, Nyugat-békési Egyházmegye gyülekezetei
Békéscsaba	Árvaház 23 fő ellátott, 1 fő alkalmazott	Békéscsabai Egyházközség	Kelet-békési Egyházmegye gyülekezetei
Békéscsaba	Idősek Otthona („Gyógyíthatatlan öregek”) 21 fő ellátott, 5 fő alkalmazott	Békéscsabai Egyházközség	Kelet-békési Egyházmegye gyülekezetei

Sztehlo Gábor 1954-ben így ír a diakónia helyzetéről a körlevélben: „Az elmúlt tél igen sok nehézség elé állított. Szolgálatunk nem egy olyan akadály előtt állott, amikor nem tudtuk, hogyan tovább! De talán legnagyobb akadály volt a kishitűségünk.”¹⁶ A diakóniai körlevél az egyéni adományozókat célozta meg, mert a diakóniai osztály számára a VIII. törvény feladatul adta a hívek egyéni támogatásának kezelését is. Ennek az elvnek a gyakorlati megvalósítása sok nehézségbe ütközött.

A gyülekezeti és egyéni adományok fenntartásra elegendőek voltak, de fejlesztésekre nem; Sztehlo szerint ezek aránya a teljes volumenhez képest csekély volt. „Ezen a területen emelnünk kell az érdeklődést és a szolgálatunknak a keresztyén élethez való szoros együvé tartozását egyes egyházmegyek gyülekezeteiben. Sokan vannak még ma is az országban, akik beh keveset tudnak a diakóniáról. De még kevesebben, akik keresztyén életüknek tartozékaként ismernék azt és az egyház életének mai formáját látnák meg ebben a szolgálatban.”¹⁷

A diakóniai osztály „felelősségbresztő” tevékenységét nem mindenütt támogatták. Sok helyen úgy gondolták, hogy egy kevés pénzadományt küldenek, jelképes módon, és ezzel teljesítik a kötelezettségüket a diakónia felé. Más egyházmegyek és gyülekezetek üdvözlötték a különféle diakóniáról szóló, diakóniához kötődő alkalmakat. „A nyugatbékési egyházmegye lelkészei szeptemberi diakóniai értekezletükön határozták el, hogy a Szarvasi Árvaház megsegítése érdekében diakóniai körútra kéri fel Sztehlo Gábor ügyvivő lelkészt.”¹⁸

Sztehlo Gábor fáradhatatlanul járta az országot. 1954-ben beszámolója alapján kilencvenkét gyülekezetben járt, hogy bemutassa a diakóniai intézmények munkáját. Emellett meglátogatta az intézményeket is. Megszervezte az egyházmegyekben a diakóniai előadók hálózatát. A diakóniai előadók

¹⁶ Sztehlo Gábor levele, 1954. március 11. EOL, I/2. Diakóniai intézmények (1937) 1951–1960. 253.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Szeretetlen való egységünk megbizonyítása. *Evangélikus Élet*, 19. évf. 1954/48. 1. o.

voltak felelősek az egyházmegyékben a diakóniai munkáért. Feladatuk a gyülekezetek intézményfenntartó felelősségének ébrentartása mellett (a fenntartás az anyagi feltételek előteremtését jelentette) adományok szervezése, koordinálása, a diakónia „népszerűsítése” volt.

Az osztály diakóniai napokat, estéket, igehirdetéssel egybekapcsolt ünnepségeket tartott a diakónia iránti elköteleződés növelésére. A VIII. törvény szellemében jobban meg kellett erősíteni az egyházközségek és egyházmegyék támogató hálózatát. Sztehlo az egyéni adományozók számának növelését is elengedhetetlennek tartotta, amit a gyülekezetekben rendezendő diakóniai alkalmak tartásától várt. A gyülekezeti lelkészeknek bibliaórai anyagot szeretett volna átadni, hogy minden hónapban diakóniai témájú bibliaórát tartsanak.

Összefoglalás

A hatalmat gyakorló párt tizenkét év alatt jutott el odáig, hogy felszámolva az evangélikus iskolákat, az egyház anyagi bázisát jelentősen meggyengítve, a hitoktatást fakultatívvá téve, az egyház szervezetét meggyengítve közvetlen hatással tudott lenni a működésre, és az egyház tevékenységét a tempom falai közé szorította, ott is erős kontroll alatt tartotta. Sztehlo diakóniát szervező munkája stabil alapokat fektetett le a rendszerváltás utáni diakónia számára is. Diakónia és gyülekezet egymás nélkül nem értelmezhető, ez lelki, szervezeti és egymás támogatásában, anyagi áldozatvállalásban is megjelenő kapcsolatot jelent.

The Transformation of the Lutheran Church's Diaconal Work after World War II

- **After the war, the communist regime gradually restricted the activities of churches. The agreement between state and church ensured the continuation of diaconal work, but in the early 1950s, church associations and foundations were dissolved. The Evangelical Church sought new forms to sustain diaconal activities. Gábor Sztehlo strengthened the responsibility of congregations. Despite restrictions, the church's diaconal work survived with congregational support, laying the foundation for post-regime change development.**

Keywords: diaconia / agreement / diaconal deputy / congregation / supporting entity

Bibliográfia

Felhasznált irodalom

- BALÁS István 2010. A magyar egyházak mozgásteret a proletárdiktatúra idején (1948–1989). In: *Háló. Dokumentumok és tanulmányok a Magyarország Evangélikus Egyház és az állambiztonság kapcsolatáról. 1945–1990.* Szerk. Mirák Katalin. Luther Kiadó, Budapest. 89–195. o.
- DOMANICZKY Endre 2009. Adalékok a civil szektor felszámolásához Magyarországon (1945–1950). *Jogtörténeti Szemle*, 7. évf. 2. sz. 1–16. o.

- Egyezmény a kormány és az evangélikus egyház között. *Evangélikus Élet*, 13. évf. 1948/3. 3. o. https://library.hungaricana.hu/hu/view/EvangelikusElet_1948/?pg=18&layout=s.
- KEVEHÁZI László 2009. *100 éve született Sztéhlo Gábor*. Luther Kiadó, Budapest.
- KORÁNYI András 2012. *Hanem szeretni is. Káldy Zoltán püspöki szolgálata itthon és külföldön*. Luther Kiadó, Budapest.
- KOREN Emil 1994. *Sztéhlo Gábor élete és szolgálata*. Evangélikus Országos Múzeum, Budapest.
- SZTÁNEK Gábor 2008. *Egyház az állam árnyékában. A Magyarországi Evangélikus Egyház története D. Ordass Lajos letartóztatásától az egyházkerületek arányosításáig (1948–1952)*. Diplomamunka. Szegedi Tudományegyetem Bölcsésztudományi Kar, Szeged.
- SZTEHLO Gábor 2022. *Háromszázhatvanöt nap. Emlékek a magyarországi zsidómentésről 1944-ben*. Magvető, Budapest.
- TASCHNER Erzsébet 1983. *A Fébé története (1924–1951)*. Kézirat. Evangélikus Országos Levéltár, Budapest.

Levéltári források

- A Magyarországi Evangélikus Egyházegyetem 1950. évi szeptember hó 29. napján Budapesten tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve. https://medit.lutheran.hu/files/egyetemes_orszagos_kozgyules_jegyzokonyv_1950_09_29.pdf.
- D. Kapi Béla XXXIII. és utolsó püspöki jelentése az 1948. évi október hó 8-án Győrött tartandó egyházkerületi közgyűlés elé. Dunántúli Evangélikus Egyházkerület Közgyűlés 1843–1952. Állomány 1941–1949. <https://medit.lutheran.hu/site/allomany/15057#book/791>.
- Jegyzőkönyv a Magyarországi Egyházegyetem 1954. június hó 29-én Budapesten, VIII. Üllői út 24. szám alatt, az egyetemes székház tanácstermében tartott 1952–53. évi rendes közgyűléséről. https://medit.lutheran.hu/files/egyetemes_orszagos_kozgyules_jegyzokonyv_1954_06_29.pdf.
- VI. Levél a szolgálatból, 1957. november 5. EOL, I/2. Diakóniai intézmények (1937) 1951–1960. 283. 1957.
- Tájékoztató az evangélikus egyház diakóniai munkájáról. EOL, I/2. Diakóniai intézmények (1937) 1951–1960. 151. é. n.